

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ
DEMOKRASİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

SEÇİM ADALETİ VE GÜVENLİĞİ RAPORU

13 HAZİRAN 2018

KONUR SOKAK NO: 1 KIZILAY ANKARA

0 312 418 55 72 - 0 312 418 82 98

www.mulkiye.org.tr

facebook.com/mulkiyelilerbirligi twitter.com/mulkiyeliler

SUNUŞ

24 Haziran seçimleri, Türkiye demokrasinin geleceği açısından pek çok bakımdan bir eşik olarak görölmektedir. Bunun birinci nedeni, 16 Nisan 2017’de yapılan referandum ile kabul edilen anayasa değişikliğinin içeriğidir. Türkiye’nin siyasal rejimine ilişkin büyük kaygıları beraberinde getiren değişiklik maddelerinin tamamı seçimlerin ardından yürürlüğe girmiş olacaktır. 24 Haziran 2018 seçimlerinin bir diğer özelliği, Türkiye’de 1950’den beri seçimler üzerine oluşmuş mutabakatın bozulduğuna ilişkin verilerin çoğalması ve seçim güvenliği hakkında endişelerin had safhaya yükselmiş olmasıdır. Seçimlerin yargıç denetimine alındığı 1950 yılından beri, seçim güvenliği konusunda büyük sorunların yaşanmadığı ölkemizde, özellikle YSK’nın 16 Nisan referandumunda açık yasa maddesini ihlal ederek aldığı mühürsüz pusulaların kabulü kararının ardından kaygılar artmıştır.

Seçimlerin adil ve güvenli olmayacağına dair endişenin nedenlerinin başında yasalarda yapılan değişiklikler bulunmaktadır. İktidarların seçim adaletini kendi lehlerine bozmasını engellemek için, seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin bir yıl boyunca uygulanmayacağına ilişkin anayasa maddesi, bu seçim için kaldırılmıştır. Seçime etkisi olan bakanlıkların (İçişleri, Adalet ve Ulaştırma) tarafsızlaştırılmasına ilişkin norm mevzuattan çıkarılmıştır. Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler ile seçim güvenliği bakımından kaygı uyandıran adımlar atılmış; sandık kurullarının oluşumu, sandık alanında seçmenlerin özgürce oy kullanabilmeleri, oyların sayımının adil ve güvenli şekilde gerçekleşmesi konularında büyük sorunlar ortaya çıkmıştır.

Anayasal ve yasal değişikliklerin yanında, sahadan, uygulama açısından endişeye neden olacak bilgiler gelmektedir. Yasada yapılan değişiklik yoluyla sandık kurulu başkanlarının doğrudan doğruya hükümet yanlısı bir sendikanın üyeleri arasından atanacağı yolundaki haberler, siyasi partilerin ve yurttaşların seçimin denetlenmesindeki rolünün azaltılması, sandık alanının kolluk güçlerinin kontrol edebileceği bir alana dönüşmesine olanak sağlanması, taşınmalı sandık ve seyyar sandık uygulamalarındaki belirsizlikler, SEÇSİS sistemine karşı gelişen güvensizlik, seçim sürecini öngörülebilir olmaktan çıkarmıştır.

Temsili demokrasinin özü seçimlerdir. Fakat biçimsel demokrasinin bu en temel unsurunun var sayılması için seçimlerin adil ve güvenli olması gerekir. Çünkü temsili demokrasi, iktidarın değiştirilebilme olasılığına dayanır. Seçimlerin adil ve güvenli olmadığı bir ülkede biçimsel anlamda bile bir demokrasiden söz edilmesi mümkün değildir. Bugün otoriter rejimlerin tümünde seçimlerin yapıldığı ve seçim sonuçlarının değişmez bir biçimde mevcut iktidarların lehine olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Dolayısıyla seçimlerde halkın katılımı ne kadar önemliyse oyların sayımı da bir o kadar önemlidir. Seçim bölgelerinin düzenlenmesinden, tarafların propaganda özgürlüklerine; evrensel olarak kabul edilmiş **gizli oy ve açık sayım** ilkelerine uyulmasına kadar, demokratik bir siyasal sistemde olması gereken bütün unsurlar seçim adaleti ve güvenliği bakımından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin demokratik geleceği bakımından büyük önem verdiğimiz seçim güvenliği ve seçim adaleti konusu, Mülkiyeliler Birliği Demokrasi Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği çalıştayda bütün yönleriyle ele

alınmıştır. Kamuoyunu bilgilendirmek, seçim güvenliği ve adaleti alanındaki sorunları tespit etmek ve alınacak önlemler için önerileri geliştirmek amacıyla düzenlediğimiz çalıştayda ortaya çıkan en kaygı verici görüş, 24 Haziran seçimlerinin seçim güvenliği ve adaleti bakımından bundan önceki seçimlerle karşılaştırılamayacak ölçüde sorunlar içeriyor oluşudur.

Tüm bu nedenlerle, 24 Haziran seçimlerinde oy kullanmak kadar oyların sayımına tanık olmanın, oyun peşine düşmenin de bir yurttaşlık görevi olduğunu düşünüyoruz. Bu bakımdan 2 Haziran 2018 tarihinde düzenlediğimiz Seçim Adaleti ve Güvenliği Çalıştayı raporumuzun tespit ettiği sorun alanları ve önerilerin yapabileceği en küçük katkıyı dahi çok önemsiyoruz.

Çalıştay'da seçim güvenliği ve adaleti ile ilgili olarak farklı alanlarda uzmanlaşan sivil toplum örgütleri ve akademisyenler ile kurum temsilcilerinin tespitleri ve önerileri bütün katılımcılarla birlikte tartışıldı. Tartışmalar tutanak altına alındı ve raportörlere teslim edildi.

Bu tartışmalara katkı sağlayan Ankara Barosu Başkanı Hakan Canduran'a; Oy ve Ötesi Derneği Genel Başkanı Güzde Elif Soytürk ve yönetim kurulu üyesi Melek Demir'e; Bilgisayar Mühendisleri Odası'ndan Birkan Sarıfakıoğlu'na; Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'nden Nejat Taştan'a; İstanbul Politikalar Merkezi'nden Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu'na; Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'ndan (TESAV) Kemal Akkurt'a; anayasa hukuku ve uluslararası hukuk alanlarındaki bilgilerini paylaşan Dr. İlker Gökhan Şen ve Doç. Dr. Ali Rıza Çoban'a; uluslararası

ilişkiler alanındaki değerlendirmeleri paylaşan Prof. Dr. İlhan Uzgel'e teşekkürü borç biliriz.

24 Haziran seçimleri seçim kararının alınması ile seçimin gerçekleşeceği tarihin yakınlığı bakımından da istisnaidir. Böyle bir dönemde, kamusal bir katkı sağlamak için istisnai bir çaba göstererek alıştayı organize eden ve oturumları yöneten Demokrasi Araştırmaları Merkezi'nden A. Celil Kaya; tutanakları düzenleyen Deniz Gürsoy, Suzan Tuncer, Emre Sarıkaya, Őive Bora ve Aynur Yılmaz; fikrin ortaya çıktığından beri katkılarını esirgemeyen Feray Salman ile konuşmaları deşifre eden sevgili öğrencilerimiz olmasaydı böyle bir çalışmada da olmayacaktı.

Bir kez daha, böylesine önemli bir konuda emeğini ve zamanını esirgemeyen herkese teşekkür eder, raporumuzun Türkiye'nin demokratik birikimine katkı sunmasını dileriz.

Mülkiyeliler Birliği Yönetim Kurulu

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ
DEMOKRASİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
SEÇİM ADALETİ VE GÜVENLİĞİ RAPORU

1.a. Anayasal Düzeydeki Sorun Alanları

• Türkiye, seçimleri izleyen ve raporlayan uluslararası seçim değerlendirme kuruluşlarının raporlarına göre seçim adaleti ve güvenliği konusunda alt sıralara doğru gerilemektedir. Electoral Integrity Project'in raporuna göre Türkiye, demokratik seçim standartları bakımından demokratik olmayan ülkelerin yer aldığı bir düzeyde, 116. sıradadır. World Justice Project'in raporuna göre hukukun üstünlüğü ölçütlerine göre 113 ülke arasında 101'inci sırada ve kendi bölgesindeki 13 ülkenin arasında sonuncudur. Venedik Komisyonu'nun referandumda seçmenin önüne paket olarak getirilen maddelerin hukuk devletini tamamen ortadan kaldırdığına yönelik ağır raporu 16 Nisan öncesinde yayımlamıştır. AGİT raporları da son yıllarda, özellikle de 16 Nisan referandumundan sonra ciddi eleştiriler içermeye başlamıştır. Hukuk devleti ve buna bağlı olarak seçim güvenliği ve adaleti bakımından ülkemizin durumu temsili demokrasilerin evrensel standartlarının çok gerisindedir. Adil ve güvenli seçimin temel koşulu hukuk devleti ilkesinin anayasal gereklerinin sağlanmasıdır.

• Yürütmenin seçim sürecinden tamamen çekilmesi ve seçimlerin yargı tarafından düzenlenmesi, Türkiye'de tek partili sistemin bittiği 1950

seçimlerinde üzerinde uzlaşıya varılan mutabakatın bir parçasıdır ve çoğulcu demokrasinin asgari anayasal koşulu olan bu mutabakat yakın zamana kadar uygulanmış, ancak 24 Haziran öncesinde değişmiştir. İçişleri, Ulaştırma ve Adalet bakanlarının görevden ayrılıp yerlerine bağımsız isimlerin gelmesi zorunluluğu kaldırılmış yürütmenin müdahalesine açık bir seçim uygulamasının yolu sonuna kadar açılmıştır.

- Anayasaya göre seçim kanunundaki değişiklikler en az 1 yıl geçtikten sonra uygulanabilmektedir. Ancak Anayasa değişiklik paketine eklenen geçici bir maddeyle seçim kanunu değişikliğinden sonra yapılacak ilk seçimlerde bu normun uygulanmaması kararı alınmış, seçim adaleti için anayasa koyucu tarafından getirilmış olan nlem 24 Haziran için işlevsizleştirilmiştir.

- 24 Haziran'da uygulanacak ittifak sistemi ve %10'luk seçim barajı birlikte düşünüldüğünde, düşük oy alan (mesela % 1'in altında) fakat ittifaklardan birinin içinde yer alan bir parti parlamentoya girebilirken %9,9 oy alan parti parlamento dışında kalacaktır. Bu durum anayasamızda yer alan temsilde adalet ve eşit oy ilkelerine aykırılık taşımaktadır.

1.b. Anayasal Düzeydeki Sorun Alanlarına İlişkin 24 Haziran İçin Öneriler

- Seçimlerin adil ve güvenli yapılabilmesi için OHAL derhal kaldırılmalıdır. 20 Temmuz 2016'dan beri sürmekte olan Olağanüstü Hal uygulamaları, Anayasamızın çizdiği sınırların çok ötesine geçerek keyfi bir yönetimin dayanağı haline gelmiştir. Hukuka erişim olanağının olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin kanuna dayanmadan sınırlanabildiği, yargının ve yasamanın denetiminin ortadan kaldırıldığı, hukukun üstünlüğünün tanınmadığı koşullarda adil ve güvenli bir seçimin olanağı yoktur.
- Demokratik bir hukuk devletinde OHAL koşullarında da olsa, anayasa ve yasalara uyma yükümlülüğü altında bulunan idarecilerin anayasa ve yasaların verdiği yetki dışındaki hiçbir yetkiyi kullanamayacağı açıktır. Dolayısıyla, seçim sürecinde bütün yetkililer Anayasa ve yasalara uymaya çağrılmalı, kamuoyunda verilecek güçlü güvenceler için ortam yaratılmalıdır.
- Siyasi partiler ve seçim gözlem kuruluşları, mülki amirlerin yasal görevlerini yerine getirmeleri için kamuoyu baskısı oluşturmalıdır. Seçimlerin güvenli bir ortamda yapılmasının esas olarak devletin (dolayısıyla yereldeki temsilcilerinin) görevi olduğu güçlü bir biçimde hatırlatılmalıdır.
- Anayasa'da yer alan temsilde adalet ilkesi gereğince %10 barajı tüm partiler için kaldırılmadığı takdirde en temel anayasal ilkelere biri

haline gelmiş olan eşit oy ilkesinin zedeleneceğini beyan eden bir anayasal siyaset savunulmalıdır.

2.a Mevzuat Düzeyindeki Sorun Alanları

- Yoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde uygulanması beklenen taşınmalı ve birleştirilmiş sandık sistemi sakıncalıdır. Oy kullanmanın temel gerekliliklerinden biri olan "Sandığa kolay erişim" ilkesi, taşınmalı sandık sistemiyle ortadan kaldırılmıştır. Sandıklar birkaç kilometre öteye bile taşındığında yaşlıların, engellilerin, günün büyük bölümünü çalışarak geçirmek zorunda olanların sandığa erişmesi zorlaşacak, bazıları için imkânsız hale gelecektir. Ancak mevcut durumda sandıkların 20 km. ötede birleştirilmesinin önünde dahi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca sandıkların taşındığı yerlerde yurttaşların kendileri açısından bir güvenlik sorunu görmeleri ve sandığa gitmek istememeleri olasılığı gündemdedir.

- Seçim çevrelerinin, bir parti ya da ittifak lehine değiştirilmesi, seçimlerin daha başından adaletsiz olmasına neden olmaktadır. Bütün dünyada örnekleri görülen seçim çevrelerinin iktidar partisi çıkarlarına göre düzenlemesi seçim adaletini bozmakta, iktidar partilerinin oy sayılarına nazaran çok daha fazla parlamento sandalyesi elde etmesine neden olmaktadır.

- İttifak yasasında çok fazla muğlak madde bulunmaktadır. YSK, çıkardığı genelgede bu muğlaklıkları giderecek düzenlemeler yapmamıştır. Örneğin "mühürsüz pusula"nın yasal hale geldiğine karşı çıkan YSK, sandık kurulunun ihmaliyle mühürleme olmazsa oyun geçerli sayılacağını belirtmektedir. Ancak böyle bir durumun ihmal mi kasıt mı olduğunun nasıl belirleneceği belli değildir. Türkiye'deki sandık

kurullarının tamamı "ihmalkârlık" yaparak pusulaları mühürlemezse sonucun ne olacağı, YSK'nın 16 Nisan'da uymakla yükümlü olduğu halde uymadığı yasayı hatırlayınca, açıktır.

- Seçmen ihbarı ile kolluk kuvvetlerinin sandık başına gelebilecek olması çok birçok açıdan büyük riskler taşımaktadır. Eskiden sadece sandık kurulu kolluk kuvveti çağırabilirken yeni yasal düzenleme ile herhangi bir kişi (seçmen olup olmadığı da belli olmayan) herhangi bir sandığın başına kolluk kuvveti çağırabilecektir. Seçmenlerin güven duygusunu çok açık biçimde zedeleyebilecek olan bu durum, seçimin bağımsız yargıçlar yerine değişmeyen (tarafı) İçişleri Bakanına bağlı kolluk kuvvetlerinin denetiminde yapılacağı endişesini yaratmaktadır.

- Seyyar sandık uygulaması (yatağa bağımlı hastalara sandık götürülmesi) erişilebilirlik bakımından olumlu bir adım olsa da muğlaklıklar giderilmemiştir ve uygulama belirsizdir. Seyyar sandık başvuruyla ve heyet raporuyla mümkün olabilmektedir. Fakat uygulamada bir ayrımcılık yaratılarak sadece il ve ilçe merkezlerini kapsayacak biçimde düzenlemeye gidilmiştir. Süresi içinde yapılan başvuru 5000 dolaylarındadır. Hastaneleri de dahil ettiğinizde yatağa bağımlı hasta sayısının bundan çok daha fazla olduğu açıktır. YSK'nın bu konuda bir süre uzatımına gitmesi gerekmektedir. Ayrıca seyyar sandık uygulamasının denetimsiz biçimde gerçekleşmesi durumunda olacaklar belirsizdir.

- Seçimlerin uygulanmasında yürütmenin dahlinin asgari düzeyde olması gerekirken özellikle ittifak yasasıyla, yürütmenin etkisi arttırılmıştır. Sandık kurulu başkanları tamamen kamu görevlilerinden oluşacaktır. Eksik sandık kurulu üyesi olarak orada bulunan siyasi parti müşahitlerinden biri atanırken yeni düzenlemeye göre kamu görevlisi atanacaktır. Bu kamu görevlilerinin hükümet yanlısı sendika üyelerinden atanması riski yüksektir, diğer sendika üyelerinin başvuru yapmamaları konusunda telkin, bezen de tehdit edildiklerine dair ciddi iddialar vardır. Ayrıca KHK baskısı altında olan kamu görevlilerinin özgürce davranabilmeleri yürütme tarafından birçok araçla engellenebilecektir.

- 24 Haziran seçimlerinde ilk defa uygulanacak ittifak yönteminden dolayı oy sayımı ve milletvekilliği hesabı eskiye göre daha karmaşık olacaktır. Seçmenlerin, anlaşılır olmayan, karmaşık kurallarla karşı karşıya bırakılması AİHM kararlarınca mahkûm edilmiş bir uygulama olmasına karşın, ittifak yasasına göre düzenlenen oy pusulaları aracılığıyla nasıl oy kullanılacağı hakkında seçmenlerin büyük bir bölümü hala yeterli bilgi sahibi değildir.

- Şu anda 16 ilde toplantı ve gösteri yasağı vardır. Seçimlerin işleyişine dair bir protesto yapılması durumunda protestocular derhal gözaltına alınabilir durumdadır.

- SEÇSİS yazılımı tamamen kapalı kutu durumundadır, dış denetime kapalıdır. Bu sistemin arz ettiği başlıca riskler: 1- Sanal seçmen kaydı oluşturulması: Yurt dışında bulunan veya hayatta olmayan kişiler için

seçmen kütüğü oluşturulabilir. Bu kütükler de boş veya hiç olmayan meskenlerle eşleştirilebilir. 2- Sistemin bir saldırı sonucu çökmesi halinde onu kısa zamanda düzeltecek bir Felaket Kurtarma Merkezi mevcut değildir. Sistemin çökmesi halinde seçim iptali bile yaşanabilir. 3- SEÇSİS'nin girdileri İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Girdilerin güvenli olduğuna dair bir kanıt/kanaat olmadığı için çıktılarının kesin güvenli olduğu söylenemez. 4- SEÇSİS yazılımı, uzmanların denetimine açık değildir.

- Partilerin ve adayların mali kaynakları arasında ciddi farklar vardır. İktidar partisi ve cumhurbaşkanı adayı, devlet imkânlarını sonuna kadar kullanarak diğer parti ve adaylara göre avantajlı bir pozisyon elde etmiş durumdadır.

2.b. Mevzuat Düzeyindeki Sorun Alanlarında 24 Haziran İçin Getirilen Öneriler

- YSK, İttifak Yasası'nın barındırdığı muğlaklıkları netleştirecek düzenlemeler yapmaya zorlanmalı, bu konuda siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşlarınca kampanyalar yapılmalıdır.

- Mühürsüz pusulaların ihmalden mi yoksa kasten mi mühürlenmediğini tespit edecek ölçütler YSK tarafından açıkça belirlenmelidir.

- Sandık başına kolluk kuvveti çağırma yetkisinin uygulamada seçim güvencesini bozacak biçimde kullanılmasını engellemek için yüksek risk taşıyan yerler tespit edilmeli, seçim alanı yoğun biçimde izlenmelidir.

- Seyyar sandık uygulaması yatağa bağımlı hastaları gerçek anlamda kapsayacak şekilde düzenlenmeli, sandıkların mobilizasyonuna dair oluşabilecek endişeler konusunda güvencelerin verilmesi için kamuoyu yaratılmalıdır.

- Taşımali ve birleştirmeli sandıklarda uygulamada mesafe en fazla 5 kilometre ile sınırlandırılmalıdır. Kanunda belirsiz bırakılmış olan mesafe, seçme hakkının kullanılmasına olanak sağlayacak şekilde uygulanmalıdır. Aksi durumlar için YSK uyarılmalıdır. Seçmene ulaşım imkânı sağlanmalı, ulaşım araçlarında -kolluk kuvvetleri dahil- seçmen üzerinde baskı aracı olabilecek hiçbir unsur bulunmamalıdır. Olağan durumda (taşınmaz, birleştirmesiz) kullanılması beklenen oyların tamamının kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

- Birleştirilmiş sandıklarda oy kullanacak seçmenlerin güvenlik kaygılarını giderecek düzenlemeler yapılmalıdır. Sandıkların birleştirildiği köylerde sandık alanına sandık kurulu, seçmenler, gözlemciler ve gerektiğinde görevli kolluk kuvvetlerinden başka kimse yaklaştırılmamalıdır. Seçmenler üzerinde baskı oluşturabilecek durumlar mutlaka önlenmeli, bunun için özellikle bu sandıklarda gözlemciler ve avukatlar için uygun denetim ortamı sağlanmalıdır.

- SEÇSİS sistemi, uzmanların denetimine açılmalıdır. Saldırı ya da çökme ihtimaline karşı bir Felaket Kurtarma Merkezi oluşturulmalıdır. SEÇSİS'in girdileri de siyasi partilerin denetimine açılmalıdır. YSK, karekodlu boş tutanakları seçimden önce partilerle paylaşmalıdır. Böylece çıktılar üzerinden sağlıklı bir karşılaştırma yapmak mümkün olabilir. BTK, seçim günü internetin yavaşlamaması ya da tamamen kesilmemesi için gerekli çalışmaları yürütmeli ve bu konuda güvence vermelidir.

- MERNİS, UYAP gibi sistemlerden SEÇSİS'e demografik veriler aktarılırken kişisel verilerin korunması sağlanmalıdır. Bu verilerin siyasi amaçlar için kullanılmaması için yurttaşların bilgileri anonimleştirilerek sisteme girmelidir. Her kurum sadece kendini ilgilendiren, yetkili olduğu verileri görebilmelidir.

- Hazinesinin siyasi partilere sağladığı maddi desteğin adil şekilde düzenlenmediği beyan edilmeli, 24 Haziran sonrasına ilişkin bir kampanya üzerine düşünülmalıdır.

- Sandık alanlarında yaşanan her türlü ihlal, hukuki süreçlerde kanıt olarak kullanılmak üzere kayıt altına alınmalıdır.

- YSK'nın, taşınacak ve birleştirilecek sandıklarda bu uygulamanın neden yapıldığını izah etmesini sağlamak üzere kampanyalar hazırlanmalıdır.

3.a. Uygulama Düzeyindeki Sorun Alanları

- Seçimlere dair güvensizlik temel olarak iki boyutludur: 1- Yurttaşlar, bir anayasal hak olarak özgürce oy kullanabilecek mi? 2- Yurttaşın kullandığı oy seçim sonucuna hiç değişmeden yansıyacak mı?

- 24 Haziran seçimleri, ilan ediliş yöntemi bakımından bir baskın seçim niteliği taşımaktadır. Seçim tarihine doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı ve AKP Genel Başkanı karar vermiştir. Türkiye'yi yeni bir siyasal sisteme, yeni bir seçim usulüyle taşıyacak olan 24 Haziran seçimlerine sadece iki ay önce karar verilmiştir. Bu karar ile muhalefetin ve seçim adaleti/güvenliği alanında çalışan kuruluşların hazırlıksız yakalanmasının amaçlandığı açıktır.

- Seçmenler, basın üzerindeki iktidar hegemonyası dolayısıyla yeterince enformasyona sahip değildir. Neredeyse tamamen bir partinin ve bir cumhurbaşkanı adayının propagandasına maruz kalmaktadırlar. Anadolu Ajansı dışındaki neredeyse bütün ajansların kapatılmış olması seçim sonuçlarının seçmene manipüle edilmeden aktarılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

- Seçim günü iletişim araçlarının (telefon, internet vs.) yavaşlatılabileceği, hatta bazı bölgelerde tamamen devreden çıkarılabileceğine dair endişeler, seçimleri izleyecek yurttaş inisiyatiflerinin ve sivil toplum örgütlerinin gündemindedir. Bu endişelerin kaynağı BTK'nın bugüne kadar gösterdiği olumsuz performanstır.

- Seçim güvenliğine dair sorunlar bölgesel olarak değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla önlemler de bölgesel olarak belirlenmelidir. Büyük kentlerle küçük kentler, ülkenin doğusu ile batısı arasında güvenlik kaygısı bağlamında farklı endişeler vardır.

- Sandık alanında itiraza yetkili olanların sadece siyasi parti müşahitleri olması nedeniyle parti yetkililerinin sandık alanından zorla çıkarılması gibi daha önce yaşanmış örnekler endişe yaratmaktadır.

- Koruma altındaki kadınların oy kullanması için görüntüleri değiştirilerek sandığa götürülecekleri söylenmektedir. Ancak kimliklerinin deşifre olması ve risk altına girme ihtimalleri düşünüldüğünde bunun ciddi sonuçları olacağı öngörülmelidir.

- Sahadan gelen bilgilere göre birleştirilmiş sandıkların korucu köylerinde kurulma ihtimali yüksek bir olasılıktır. Bu durum, iktidar partisi dışındaki partilere ve cumhurbaşkanı adaylarına oy verecek seçmenlerde bir güvenlik endişesi yaratmaktadır.

- Sahadan gelen bilgilere göre özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde seçim günü kolluk kuvvetlerinin GBT kontrolü yapacağı söylentisi yayılmaktadır. Seçim için yola çıkanların tutularak oy kullanmasının engellenmesi riski bulunmaktadır. Böyle bir durum, seçmenin oy kullanmaya gitmesini ciddi derecede olumsuz yönde etkileyecektir.

- Askıya çıkan seçmen listeleriyle partilere verilen listeler arasında farklılıklar olabilmektedir. Daha önce Hatay'da yaşanmış olan böyle olayların tekrarlanması durumunda bir kişinin birden fazla kere oy kullanması riski bulunmaktadır.

- Oy ve Ötesi'nin hazırladığı akıllı telefon uygulaması seçim tutanakların doğrulanması açısından önemli bir işlev görebilir. Bu uygulamaya olabildiğince çok tutanağın yüklenmesi için siyasi partiler ve diğer STK'lar destek vermelidir.

- Cumhurbaşkanı adaylarından biri cezaevindedir. Diğerlerinin de imkânları kısıtlanmıştır. Bazılarına salon bile verilmemekte, çalışmaları saldırıya uğramakta, haklarındaki iddialara cevap hakları kullandırılmamaktadır.

- Daha önce gözlenen, kayıtlı bütün seçmenlerin oy kullandığı ve hepsinin de aynı partiye oy kullandığı sandıklar ve kayıtlı seçmen sayısından daha çok oy çıkmış sandıklar söz konusudur ve bu durum şüphe yaratmaktadır.

3.b. Uygulama Düzeyindeki Sorun Alanlarında 24 Haziran'a İlişkin Öneriler

- Taşımali sandıklarda en az bir avukatın o sandıkla birlikte mobilize olması gerekmektedir. Bu avukat, söz konusu sandıkta oy kullanacak yurttaşlara hukuki destek sunacak ve olası bilinçli/bilinçsiz usulsüzlüklerin önüne geçecektir.

- Birleştirilmiş sandıklarda en az 4 avukatın o bölgede bulunması gerekmektedir.

- Türkiye'nin diğer bölgelerinden, taşımali ve birleştirilmiş sandık sisteminin uygulanacağı bölgelere avukat desteği gerekmektedir. Bunun için baroların, TBB öncülüğünde eşgüdümlü çalışması hayatidir.

- Avukatlara eğitim verilmeli, ancak bu eğitimler, avukatın görev yapacağı bölgenin ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmalıdır.

- Avukat desteği, seçim güvenliği bakımından sorunlu bölgelerde oy kullanacak yurttaşlara güven verecek ve seçimin daha güvenli bir ortamda geçmesini sağlayacaktır.

- Ankara Barosu'nun Sensiz Olmaz adında bir gönüllü avukatlık hareketi başlattığı bilinmektedir. İsteyen avukatlar sisteme girip seçimde görev

almaktadırlar. Bunun yaygınlaştırılması ve sisteme girecek avukatların azami sayıya ulaştırılması gerekir.

- Siyasi parti müşahitlerinin, avukatların ve bağımsız gözlem kuruluşlarının seçimleri izlenmesine engel olunmaması için ülke çapında kampanyalar yürütülmelidir.

- Barolar Birliği, başka ülkelerin seçimlerinde ne gibi olumsuz durumlarla karşılaştığını o ülkelerin barolarıyla iletişime geçerek öğrenmeli ve oradan yola çıkarak olası bazı aksaklıklara karşı şimdiden önlemler almalıdır.

- Baroların, siyasi partilerin, bağımsız gözlem kuruluşlarının koordinasyon içinde hareket etmesi ve ortak bir havuza sürekli bilgi akışı sağlaması gerekmektedir. 24 Haziran seçimleri örnek biçimde izlenmeli, belgeler toplanmalı ve etkili bir koordinasyon içinde, güvenilir verilerle raporlanmalıdır.

- İletişim araçlarının yavaşlatılması ya da tamamen devreden çıkarılması ihtimaline karşı seçim günü tespit edilen usulsüzlüklere dair kanıtların yedeklenmesi gerekir.

- Sandık alanında itiraza yetkili olanlar sadece siyasi parti müşahitleridir. Dolayısıyla müşahitler, avukatlar ve bağımsız gözlemciler eşgüdümlü çalışmalıdır.

- Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde seçim günü güvenlik taramaları yapılması seçmenlerin sandığa gitmesini olumsuz yönde etkileyebileceği için bu durum mutlaka gözden geçirilmelidir. Bu noktada görevli avukatlar devreye girip seçmenin sandığa güvenli şekilde ulaşmasına yardımcı olmalıdır.

- Siyasi partiler, askıya çıkan listelerle kendilerine verilen listeler arasında karşılaştırma yapıp arada bir fark olmadığına emin olmalıdır.

- Yatağa bağlı hastaların, evinden çıkamayacak durumda olan engellilerin oy kullanmaları, evrensel insan hakları standartları, kişisel ihtiyaçlar ve insanlık onuru gözetilerek sağlanmalıdır.

- Koruma altındaki kadınların sandık başına gitmesinin tehlike arz ettiği durumlarda sandıklar bu kadınların yaşadığı yerlere, gerekli önlemler alınarak götürülmelidir.

- Özellikle Türkiye'nin batısında, seçilmesi kesin olan milletvekillerinin seçim günü riskli bölgelere gitmesi seçmenin güvenlik algısı açısından çok önemlidir.

- Ulusal basının büyük bölümünün iktidar kontrolünde olduğu bir ortamda yerel basının rolü çok kritik hale gelmiş durumdadır. Yerel basının bağımsız habercilik yapabilmesi için gerekli girişimler yapılmalı, bilgi ve destek sağlanmalıdır.

- Önceki seçimlerde yeterince veri akışı sağlanamayan sandıklara öncelik verilmelidir. Partiler ve gözlem kuruluşları, denetim haritalarını buna göre organize etmelidir.

- Seçim sonuçları açıklanırken, Anadolu Ajansı'nın iktidarla olan ilişkisi düşünülürse, başlarda iktidar partisi lehinde bir tablo ortaya çıkabilir. Bu durum seçim gözlemcilerinin ve siyasi partilerin motivasyonunu düşürerek denetim sürecini olumsuz etkileyebilir. Müşahitler, avukatlar ve siyasi partiler denetimlerini itiraz süresi bitene kadar sıkı şekilde sürdürmelidir.

- 24 Haziran seçimlerinde ilk defa uygulanacak ittifak yönteminden dolayı oy sayımı ve milletvekilliği hesabı eskiye göre daha karmaşık olacaktır. Sandık kurulu, siyasi parti müşahitleri ve ilçe seçim kurullarının bu konuda iyi eğitim almaları gerekmektedir. Gözlemciler de süreci yakından denetlemelidir.

- Seçmenin özgür iradesiyle tercih yapabilmesi için yeterince bilgilendirilmesi gerekir. Basın mecralarının iktidar ve muhalefete yer ayırma konusunda adil davranması için kampanyalar yapılmalıdır.

- Siyasi partilerin ve cumhurbaşkanı adaylarının eşit yarışma koşullarına sahip olmaları gerekir. Cezaevinde bulunan cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş serbest kalmalıdır.

- İktidar partisi ve onun cumhurbaşkanı adayı, vergilerle finanse edilen kamu kaynaklarını kendi seçim çalışmaları için kullanmamalıdır.

- Yürütmenin seçimlere müdahalesinin azaltılması için 24 Haziran uygulamaları bilince çıkarılmalı, adil ve güvenli seçimin uzun vadede sağlanmasının koşulları şimdiden düşünülmelidir.

- Özellikle seçim gözlem kuruluşları ve genel olarak siyasi partiler, seçim sürecinde oluşturulacak ortak havuza bilgi akışı sağlamalı; seçimden sonra da bu bilgi ve verilere dayanan bir ortak rapor hazırlanıp ulusal ve uluslararası kamuoyuna sunulmalıdır.

- Seçimden kısa süre önce yaşanabilecek adli müdahaleler ve fiili engellemelere karşı yedek müşahitlik uygulaması üzerinde durulmalıdır.

- Seçimler uluslararası yetkili kuruluşların denetimine açık olmalıdır. Türkiye'nin uluslararası anlaşmalarla bağlı olduğu AGİT gibi gözlem kuruluşlarına rahat çalışma koşulları sağlanmalıdır.

- Oy kullanmak isteyen her yurttaşın bu hakkını tamamen 6zg6r iradesiyle ve gizli olarak kullanması her durumda sağlanmalı, oyun fotoğrafını daha sonra g6stermek 6zere çekmenin sonuçları iyi anlatılmalıdır.

- Okuma yazma bilmeyen ya da T6rke konuşmayan yurttaşların rahat oy kullanabilmeleri için gerekli d6zenlemeler yapılmalıdır.

SONUÇ

Biçimsel demokrasinin meşruiyet temelini sağlayan seçimlerin adil ve güvenli olmasını sağlayacak evrensel ölçütlerin olmaması ülkelerin geleceği açısından büyük riskler oluşturmaktadır. 24 Haziran seçimleri öncesinde ilan edilmiş ve neredeyse iki yıldır sürmekte olan olağanüstü hal rejimi ile seçim sürecinde kullanılacak anayasal haklar askıya alınmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, örgütlenme özgürlüğü, serbestçe propaganda yapabilme hakkı, ifade özgürlüğü gibi seçmenlerin siyasal faaliyete katılma hakları hükümetin inisiyatifine bırakılmış, kanaatlerinin özgürce oluşabilmesinin önüne siyasal engeller konmuştur. Olağanüstü hal rejimi seçimlerin meşruiyetine daha baştan gölge düşürmektedir. Türkiye siyasal tarihinde ilk defa bir cumhurbaşkanı adayı seçim sürecinde cezaevinde seçim kampanyası yürütmek zorunda kalmıştır.

16 Nisan anayasa değişikliği referandumunda YSK'nın mühürsüz oyları geçersiz sayarak yasaya aykırı biçimde verdiği karar, 1950'den beri Türkiye'de oluşan seçimlerin güvenilirliğine dair inancı kökünden sarsmıştır. 24 Haziran seçimlerine giderken iktidarın lehine birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Anayasa koyucunun böyle bir seçim adaletsizliğine engel olmak için getirdiği seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerinin bir yıl boyunca uygulanamayacağına ilişkin norm, 24 Haziran seçimleri için bir defalığına kaldırılmıştır. Seçim sürecinde icracı olan bakanlıkların değiştirileceğine ilişkin norm kaldırılmış, hükümetin Ulaştırma, İçişleri ve Adalet Bakanları'nın seçim sürecinde görevde kalacağı bir düzenlemeye gidilmiştir. İttifak yasası olarak bilinen torba düzenlemenin içinde yer alan seyyar sandık, sandık taşıma ve

birleştirme, sandık kurulu başkanlarının İçişleri Bakanlığı'na bağlı mülki amirler tarafından atanacak kamu görevlileri olması, yine sandık alanına kolluk kuvvetlerine sınırları çizilmemiş bir müdahale imkânı sunulması yönünde yapılan yasal değişiklikler seçimlerin güvenliği konusundaki endişelerin ciddiyetini göstermektedir.

Seçim kararının ardından henüz iki ay geçmişken gerçekleşecek olan 24 Haziran baskın seçimleri olağanüstü hal rejimi altında ve sakıncaları ortaya konan yasal düzenlemeler aracılığıyla yapılacaktır. Fakat asıl endişe verici olan uygulamadır. Uygulamada evrensel standartlara, anayasa ve yasalara uyulması yönünde kamuoyu baskısını arttırmak, yurttaşların oy vermelerinin yanında oyuna sahip çıkmasını sağlayacak önerileri geliştirmek raporumuzun “acil” hedefidir.

Fakat daha geniş bir perspektifte raporun asıl amacı, Türkiye’de hukuk devletinin ve demokratik bir siyasal düzenin kurulması için atılacak adımlara katkı sunabilmektir. Hukuk devletinin asgari koşullarının sağlanamadığı bir siyasal sistemde demokratik seçimlerden bahsetmek olanaklı olmadığı gibi, adil ve güvenli seçimler yoluyla siyasal iktidarın barışçıl biçimde değişme olasılığının güvencelerinin olmadığı bir rejimde biçimsel demokrasinin asgari koşullarının bile sağlanamayacağı söylenmelidir.